

Назарій БАРАНІВСЬКИЙ,
orcid.org/0009-0004-9835-9253

аспірант

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) e-mail: nazarbaranivskyu29@gmail.com

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТЕКСТУ ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ У «ІСТОРИЇ РУСІВ»

У статті досліджується індивідуалізація тексту як засіб творення образів у анонімному творі пізнього українського Бароко “Історія Русів”. Наголошується на домінуванні художнього виміру, втілення ідеї вільної України в образах історичних персонажів; використанні автором художнього засобу індивідуалізації тексту для творення образів. Образ гетьмана Богдана Хмельницького втілює ідеального історичного діяча. Постать гіперболізована, він є носієм ідеї єдності українського народу в захисті давніх прав і вольностей. Усі історичні постаті подано у художньому ключі, переважає авторське бачення, а не історична достовірність. Думки автора передає гетьман Павло Полуботок, промова якого перед Петром I є політичним маніфестом засудження колонізаторської політики царя в Україні. Посередництвом образу підносяться демократичні гуманістичні ідеї, утверджується незалежна Русь-Україна. Цей образ є символом ідеального типу європейського лідера, носієм ідеї гуманізму, демократії, природних прав і вольностей народу на самовизначення і самореалізацію. В “Історії Русів” художньо трактується національна ідея, право української нації на ідентичність і державність за допомогою різних засобів, зокрема полемічних, публіцистичних, історичних, риторичних, фольклорних.

У статті наголошується, що приховування власного імені автором є способом уникнення політичних переслідувань за вільнодумство і засобом творення літературної барокової містифікації, творчої гри. Художній вимір виявляється в озвученні авторських ідей різними історичними персонажами. Вагому роль відіграє засіб індивідуалізації персонажів, кожен із яких володіє власними рисами характеру і світогляду. Промови історичних діячів видумані автором як письменником і віддзеркалюють його думки, переживання, почуття, емоції, надії, сподівання. У текст інтегровано поетичний аспект, який дозволяє вийти за межі історичної достовірності, підсилити белетристичний характер оповіді. В основі типових і водночас оригінальних художніх образів лежить історичний первень, а інтерпретуються вони згідно з авторськими поглядами, за допомогою засобу індивідуалізації. Це текст цілком новаторський, який вперше в історії українського письменства озвучив у художньому вимірі ідею незалежної української держави посередництвом конкретних індивідуалізованих образів.

Ключові слова: індивідуалізація, текст, образ, “Історія Русів”, Бароко, українська література, художність.

Nazarii BARANIVSKYI,
orcid.org/0009-0004-9835-9253

PhD student

Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) e-mail: nazarbaranivskyu29@gmail.com

INDIVIDUALIZATION OF THE TEXT AS A MEANS OF CREATING IMAGES IN “THE HISTORY OF THE RUS”

The article examines the individualization of the text as a means of creating images in the anonymous work of the late Ukrainian Baroque “The History of the Rus.” The emphasis is placed on the dominance of the artistic dimension and on the embodiment of the idea of a free Ukraine in the images of historical figures, as well as on the author’s use of the artistic device of textual individualization in creating these images. The image of Hetman Bohdan Khmelnytsky embodies the ideal historical leader. His figure is hyperbolized and presented as the bearer of the idea of the unity of the Ukrainian people in defending their ancient rights and liberties.

All historical figures are depicted in an artistic manner, where the author’s vision prevails over historical accuracy. The author’s ideas are conveyed through the figure of Hetman Pavlo Polubotok, whose speech before Peter I becomes a political manifesto condemning the tsar’s colonial policy in Ukraine. Through this image, democratic and humanistic ideas are elevated, affirming the concept of an independent Rus–Ukraine. This image symbolizes the ideal type of a European leader and embodies the ideas of humanism, democracy, and the natural rights and freedoms of a people to self-determination and self-realization.

In “The History of the Rus,” the national idea and the right of the Ukrainian nation to identity and statehood are artistically interpreted through various means, including polemical, journalistic, historical, rhetorical, and folkloric elements.

The article emphasizes that the concealment of the author's name serves both as a way to avoid political persecution for free thinking and as a means of creating a Baroque literary mystification and a form of creative play. The artistic dimension is revealed in the expression of the author's ideas through various historical characters. An important role is played by the device of character individualization, since each figure possesses distinct traits of character and worldview. The speeches of historical figures are fictionalized by the author as a writer and reflect his thoughts, experiences, feelings, emotions, hopes, and expectations.

A poetic aspect is integrated into the text, allowing the narrative to go beyond strict historical accuracy and strengthening its belletristic character. The typical yet original artistic images are based on a historical foundation but are interpreted according to the author's views through the device of individualization. The text is entirely innovative, as it was the first in the history of Ukrainian literature to articulate, in an artistic dimension, the idea of an independent Ukrainian state through specific individualized images.

Key words: individualization, text, image, "The History of the Rus," Baroque, Ukrainian literature, artistic expression.

Постановка проблеми. Історіографічна пам'ятка доби Пізнього Бароко "Історія Русів" як текст засвідчує продовження надбань і традицій козацького літописання, проте жанрово не є класичним літописом. Твір став цілком новим словом в тогочасному культурно-літературному мисленні. Це текст новаторський, в якому домінує художній вимір і суто авторський підхід до тлумачення явищ і образів, зокрема історичних персонажів. Анонімний автор (проблема авторства є окремою і тут не розглядається) репрезентував галерею історичних образів, художнє трактування котрих формує узагальнену і визначальну для твору ідею незалежності України. Подані у творі факти, події, персонажі здебільшого є художніми і видуманими, а не історичними. Натомість в їх основі лежать певні конкретні історичні відомості, відображені автором у художньому вимірі. М. Драгоманов наголошував, що "на цей твір потрібно дивитись як на памфлет на користь прав і вольностей русів [...], а не як на зовнішньо фактичну історію" (Драгоманов, 1970: 41). Це авторський текст, а не історичний. Відповідно головним є художнє тлумачення як видуманого, так й історичного матеріалу. Літописець художньо міркує про відмінності українського і російського народів, їхніх традицій і надбань, використовуючи для цього ряд образів, у першу чергу князів і гетьманів, які є знаковими для історії Русі-України. Відтак нині важливим є дослідити особливості індивідуалізації тексту як засобу творення образів. Адже кожен із них має в основі історичну реальність, проте трактується в художньому вимірі, шляхом індивідуалізації тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція тексту "Історії Русів" у науковий обіг розпочинається в 90-х рр. ХХ ст. Саме тоді Іван Драч здійснив переклад твору українською мовою, а одну з перших наукових розвідок написав В. Шевчук. Проте ще свого часу М. Драгоманов звертав увагу на важливість порушених тут питань. Ряд актуальних аспектів твору дослідив В. Шевчук у низці своїх праць, зокрема спеці-

фіку жанру, його синкретичний характер, відповідність європейським тенденціям, особливості ідейно-тематичного тексту. Я. Мишанич вивчав питання історіографії, тематичної проблематики і поетики "Історії Русів". О. Сліпушко розглядала твір у контексті розвитку літератури українського Бароко, зокрема Пізнього. В. Соболев акцентувала увагу на особливостях тексту й образної системи пам'ятки. Л. Ушкалов аналізував твір у контексті літературних і філософських пошуків доби українського Бароко, продовжуючи традиції Д. Чижевського і доповнюючи їх новими поглядами і методологічними підходами. Важливими є міркування В. Шевчука щодо ролі "Історії Русів" у контексті процесів у Козацькій державі й історії українського державотворення загалом. Натомість проблема індивідуалізації тексту як засіб творення його образів до цього часу не вивчалася окремо і потребує уваги.

Метою статті є дослідити індивідуалізацію тексту як засіб творення образів у творі "Історія Русів".

Виклад основного матеріалу. "Історія Русів" засвідчує художнє авторське тлумачення історичного образу князя Володимира Великого, заслуга якого полягає в об'єднанні, централізації Русі, її християнізації на державному рівні. Автор звеличує великого князя київського за утвердження ідеї соборності руських земель, їх об'єднання навколо Києва як державного, духовного і культурного центру. З пієтетом пише літописець про великий внесок Володимира у розвиток державних освіти, церкви, культури. Наголошує і на його якостях як військового керманіча, який зробив багато для військової могутності Русі. Руський правитель постає і як талановитий дипломат, який сприяє міжнародному статусу Русі в колі європейських держав. В "Історії Русів" Володимир – втілення мудрого керманіча, здатного єднати землі Русі навколо центрального Києва (Історія Русів, 1991: 39). Автор твору наголошує на спадкоємності традицій Русі та України, відірваність від Московщини. Гетьмана Петра Конашевича-

Сагайдачного він тлумачить як продовжувача державної справи Володимира Великого. Гетьман славиться за вірність православної конфесії, усвідомлення значущості Києва як центру Русі-України, а також постає як керманіч, який підтримує освіту, культуру, літературу. Його літописець величає гетьманом запорозьким, наступники котрого доповнювали власні титули саме приналежністю до Запорозького війська (Історія Русів, 1991: 84). Пише автор і про внесок Сагайдачного у справу розбудови внутрішньої та зовнішньої діяльності Русі-України. Особливо наголошує на протистоянні з Унією, захист православної віри, тому його авторитет визнавали навіть поляки і шанували гетьмана, не наважуючись за його правління чинити в Малоросії свої зухвальства (Історія Русів, 1991: 88). В «Історії Русів» звеличуються такі індивідуальні риси характеру гетьмана, як героїзм, мужність, сміливість. Образ Сагайдачного у творі ідеалізований, що свідчить про художнє, авторське його тлумачення. У центрі «Історії Русів» перебуває історична постать гетьмана Богдана Хмельницького, який прославляється за відродження справи князя Володимира Великого, звернення до його ідей у нові часи Гетьманщини.

В «Історії Русів» загалом переважає художній підхід, про що свідчить авторське тлумачення історичного матеріалу. Опис подій тут починається від найдавніших часів Ноевого сина Афета, який започаткував народи слов'янські: «Народ Слов'янський, що походить од племені Афета, Ноевого сина, названий Слов'янами за родоначальником і Князем своїм Славеном, нащадком Росса Князя, внука Афетового» (Історія Русів, 1991: 78). Історія Києворуської держави подана тут у ключі художньому, автор не прагне до історичної точності, об'єктивності, репрезентуючи все з власних позицій, як митець, а не історик. Події набувають белетристичного авторського тлумачення, доповнюючись матеріалом легендарно-історичним, фольклорно-міфологічним. Часто важливі історичні події автор тлумачить у дзеркалі власного бачення, як і певні постаті. Так, він пише про перших князів, даючи короткі характеристики їх як особистостей: «Із князів сих найзначніші за Історіями: Каган, що Грецію воював і облягав флотилією своєю та сухопутним військом столичне місто Константинополь ...; Кий, засновник міста Києва і князівства свого імені; переможні у війнах Оскольд і Дір ...; Ігор, що підступно побив Оскольда і Діра і сам був убитий Древлянами; Святослав, що підкорив собі Болгар Задунайських ...; і Володимир, який першим

хрестив усю Русь» (Історія Русів, 1991: 80). Автор акцентує увагу на постаті князя Володимира Великого, репрезентуючи його як визначного державного керманіча. Прославляє його військову могутність, великий авторитет не тільки в Русі, а й у колі інших народів: «І сей Володимир, понад означені Князівства, з'єднав всі інші Слов'янські Князівства ..., був один над ними Самодержець і звався Великим Князем Руським і Цариком над усіма Князями; ... всі Держави запобігали його дружби» (Історія Русів, 1991: 80). Видатною історичною місією князя та його апостольським подвигом вважає літописець християнізацію Русі: «... року 988-го по Різді Христовому, вирушивши з військом до приморського міста Херсона, хрестився, там од Греків і побрався з Грецькою Царівною Анною; а повернувши до Києва, хрестив родину свою і народ» (Історія Русів, 1991: 80). Так само підносить і об'єднання Київської Русі навколо християнського центру в Києві, вболіваючи за процеси роз'єднання і боротьби за владу після його смерті: «Після скону Володимира Першого незабаром скінчилося і об'єднання його царства. Сини та небожі Володимирові поділили його на дванадцять Князівств» (Історія Русів, 1991: 81).

Вагоме значення у тексті має ідея державної єдності Русі-України, що репрезентується на прикладах із різних історичних епох. При цьому обстоюється природне право русько-українського народу на власну самостійну державу. З повагою і пієтетом описано в «Історії Русів» діяльність князів Ярослава Мудрого і Володимира Мономаха, що стали гідними продовжувачами справи Володимира: «Ярослав Володимирович, який поширив і утвердив Християнство, уложив через обраних мужів Руські закони, заснував у Києві головну школу Богослов'я та інших красних наук з багатотою, із Греції виписаною, бібліотекою і додержував першості своєї зі славою; Володимир Другий, названий Мономахом по дідові його з матириного боку, Імператорові Грецькому Константинові Мономахові, по якому і він визнаний од Грецької Імперії Царем Руським і одержав на те дідовську корону з усіма іншими Царськими регаліями» (Історія Русів, 1991: 81). В «Історії Русів» у художньому вимірі описано вагомі історичні події, постаті, посередництвом яких озвучується міркування автора про трагічний характер державного розпаду Києворуської держави на окремі удільні князівства. Автор є прихильником популярної в тогочасній Європі ідеї природного права кожного народу на власну незалежну державу, насамперед українського. Бачимо автора як людину освічену, прихильника гуманних ідей Русо і Вольтера,

зокрема природних прав народів і їх окремих представників. Твір перейнятий гуманістичними ідеями, які синтезуються з авторським відстоюванням незалежної Русі-України. Адже кожна нація має природне право будувати свою державу. Автор є противником деспотизму і різних порушень природних прав особистості, тому закликає рідний народ протистояти колонізаторській російській політиці. Він із пошаною ставиться до православної традиції, вбачаючи її одним із виявів української традиції. Автор “Історії Русів” є палким патріотом, який усвідомлює весь спектр загроз для України з боку вороже налаштованої Московщини. Адже остання протягом тривалого часу порушує природне право українців на власну незалежну державу. Він критично відгукується про колонізаторську політику Петра I, трактуючи її таку, що суперечить природному праву народу на свободу.

В. Шевчук зазначає, що в “Історії Русів” “факти збиралися й групувалися для публіцистично визначеної мети: доказати, що народ русів (українців, хоч цю назву автор і не визнає) – це державний, вільний і рівний з іншими народ, який ніколи не був ніким завойований, а його входження в ті чи інші державні структури були актами добровільними, союзницького характеру, твореними із потреб самооборони супроти іноземних нахідників, якими бачаться татари, угорці, тобто народи етнічно чужі” (Шевчук, 1995: 633–634). Автор твору обстоює союз Русі-України з Литвою, звертаючись до історичного досвіду Литовсько-Руського князівства, де його Вітчизна мала рівні права з Литвою, а руська мова навіть була державною, мовою “Статуту Литовського”. Автор наголошує на потребі об’єднання України і Литви для гідного протистояння загарбницькій політиці турків і татар. У тексті критично оцінюється Берестейська унія 1596 р. за порушення природних прав народу вільно обирати релігію; визначається право русько-українського народу залишатися вірним православної традиції. Автор позитивно трактує козацькі повстання на чолі з Криштофом Косинським і Северином Наливайком та ін.

Центральним образом твору вважаємо гетьмана Богдана Хмельницького – постать цілком позитивна, ідеалізована автором. Він постає як лідер – авторитетний серед рідного народу, гідний його довіри. Постать гетьмана є втіленням героїчної особистості й досконалого лідера. В. Шевчук пише, що образ є суто авторським, витриманим у ренесансних традиціях: “Літературний образ Б. Хмельницького твориться на ренесансних підставах титанізму, що було властиво для героїчної

поезії: провідник нації не міг бути простого чи дрібношляхетського роду” (Шевчук, 1995: 639). Одним із доказів на користь цього є опис походження Богдана від Венжика Хмельницького – представника старого боярсько-шляхетського роду, власника містечка Суботів: “Хмельницький той є нащадком Венжика Хмельницького, раніше бувшого Гетьмана Малоросійського; він, рахуючись у боярах, або ранговій Шляхті Малоросійській, мав у вічистому володінні своєму містечко Суботів з хуторами та значними вгіддями, а в ньому муровану церкву і монастир, предками його і ним споруджені” (Історія Русів, 1991: 122). Цей факт історично не об’єктивний, тож має функцію суто художню, утверджуючи авторський задум.

Текст “Історії Русів” містить промову Б. Хмельницького, в якій трактуються причини національно-визвольної війни та головним є палкий заклик гетьмана вірно боронити свободу і природні права Русі-України: “Ми підняли зброю не задля користолюбства якого або порожнього марнославства, а єдино на оборону Вітчизни нашої, життя нашого і життя дітей наших, а так само і ваших! Всі народи, що живуть на світі, завжди боронили й боронитимуть вічно життя своє, свободу і власність; ... Пощо ж нам, браття, бути нечутими і волочити тяжкі кайдани рабства в дрімоті й ганебному невільництві ще й по власній землі своїй” (Історія Русів, 1991: 69). Провідний мотив твору – єдність українського народу у боротьбі за давні права і вольності. Автор славить Хмельницького за його чин щодо відновлення давніх козацьких і народних прав та вольностей. Особливого значення надається старій православної вірі та протистоянню імперським політичним утискам. Образ гетьмана реалізується в контексті боротьби за українські традиції та вольності, що є символом української національної ідеї та навіть виконавцем Божої волі. У творі змагання за свободу української нації набувають місії загальнонародної й далі інтегруються в європейський контекст як такі, що відповідають йому. Автор репрезентує Б. Хмельницького як захисника інтересів народу і козацтва зокрема, лідера, мета якого висока і благородна, за що він і став обранцем і улюбленцем українців. Образові Хмельницького як ідеалізованому притаманні всі найкращі риси, зокрема героїзм, жертвність, вірне служіння інтересам народу. Гетьман є особистістю рішучою і свободолюбною, цілеспрямованою, репрезентуючи ідеал національного героя, керманіча, наступника надбань великих київських князів. В “Історії Русів” підноситься патріотичний чин Богдана як служителя Гетьманщини. Переяславська угода 1654 р.

тракується як “союз рівного з рівним, вільного з вільним”.

Також художнє тлумачення має у творі образ Івана Виговського. Автор не дотримується історичних фактів, репрезентуючи суто художнє трактування цієї історичної постаті. Автор наголошує на його польському походженні, що суперечить дійсності, а Гадяцькі статті, за “Історією Русів”, підписав не Виговський у Гадячі, а Юрій Хмельницький у Заславі. Насправді це не відповідає дійсності. Натомість автор позитивно оцінює образ Юрія Хмельницького, вважаючи його долю “хімерною, дивовижною і перевершує всі несподіванки: два рази обраний був він на Гетьмана цілою нацією і признаний нею, що гідний того; але два ж таки рази позбавлено його тої гідності з інтересів тої ж нації. ... І так життя його було не що інше, як тільки іграшка фортуни змінливої” (Історія Русів, 1991: 73). Загалом тлумачення автором цих історичних постатей є художнім, підпорядкованим авторському світогляду, а зовсім не історичним фактам.

Досить стримано і нейтрально пише літописець про гетьмана Івана Мазепу. Він шанобливо ставиться до його освіти, дипломатичного таланту, культурної діяльності. Автор вважає, що він, подібно до Виговського, походив із поляків, але колись утік із Речі Посполитої. Автор прагне репрезентувати постать гетьмана об’єктивно, наголошуючи на його хоробрості, військовому хисті, згадує “зайву відвагу й надмірну злобу” в битвах. Автор пише, що Іван Мазепа часто керувався бажанням мститися, при цьому забуваючи про інтереси народу: “Мазепа мав шкідливий задум, спонуканий власною його злобою і помстою, а ніяк не національними інтересами” (Історія Русів, 1991: 74). Саме в уста Мазепи автор вкладає фразу про свідомий вибір союзника, зважаючи на потребу звільнення Русі-України від усіх поневолювачів рідного народу. Літописець пише про негаразди і біди українського народу, спричинені Московщиною. Місію Мазепи він тлумачить як відродження давніх прав українців. Мазепа трактує свій вибір союзника необхідністю дати свободу Русі-Україні, усвідомленням загроз із боку Росії, позбавлення нею українців природних прав і вольностей. Промовистими є слова гетьмана: “Ми стоїмо тепер, братіє, між двома проваллями, готовими нас пожертви, коли не виберемо шляху для себе надійного, щоб їх обминути... Зостається нам, братіє, з відомих зол, які нас спіткали, вибрати менше, щоб нащадки наші, кинуті в рабство нашої неключимістю, наріканнями своїми та прокляттями нас не обтяжили. Я...

непрічетний єсьм в інтересах насліддя, і нічого не шукаю, окрім щастя тому народові, який ушанував мене гетьманською гідністю і з нею довірив мені долю свою... Вирішено поставити країну нашу в той стан держав, у якому вона була перед володінням польським, із своїми природними князями та з усіма колишніми правами й привілеями, що вільну націю означають... Відомо ж бо, що були ми те, що тепер московці: уряд, первинність і сама назва Русь од нас до них перейшло” (Історія Русів, 1991: 71). Ця блискуча промова Івана Мазепи є суто художньою, бо не існує історичних доказів щодо її автентичності. Проте авторові вдалося відтворити стиль мислення гетьмана, показати його патріотичні змагання і нагальну потребу звільнення з-під московського протекторату. Мазепа постає як прихильник союзу зі Швецією, як такого, що не допустить поневолення українського народу іншим: “І ми тепер уважати повинні шведів за своїх приятелів, союзників, добродіїв і немов би од Бога посланих, щоб увільнити нас од рабства та зневаги і поновити на найвищому ступні свободи та самостійности. Відомо ж бо, що колись були ми те, що тепер московці: уряд, першість і сама назва Русь од нас до них перейшли. Але ми тепер у них, яко притча во язиціх!” (Історія Русів, 1991: 74). “Історія Русів” репрезентує Івана Мазепу як втілення центральної ідеї твору – ідеї незалежності України, її природного права мати власну самостійну державу. Автор визнає, що політика Мазепи не мала широкої підтримки серед народу і низового козацтва, а була схвалена лише козацькою елітою. Тому народ і сприйняв союз зі Швецією як зраду, відступництво від царя московського.

Очевидно, що автор “Історії Русів” втілює власні думки і погляди через образ гетьмана Павла Полуботка. Відтак політичним маніфестом твору загалом і автора зокрема є промова гетьмана перед Петром I у стінах Петропавлівської фортеці. Цей фрагмент – квінтесенція авторських міркувань до Петра I стосовно його колонізаторської політики на українських землях, сповнена заклику припинення її. Полуботок критикує політику Петра I як загарбницьку, постаючи людиною сміливою, рішучою, патріотичною, здатною пожертвувати особистими інтересами і навіть життям задля звільнення українського народу від московських утисків. Промова Полуботка перейнята популярними демократичними гуманістичними ідеями, покликаними утвердити незалежну Русь-Україну: “Поневолювати народи і володіти рабами та невільниками є справа Азіатського тирана, а не Християнського Монарха, який мусить слави-

тися і на правду бути верховним батьком народів” (Історія Русів, 1991: 81). Таким чином у творі актуалізується ідея антитиранії й антидеспотизму, осмислюється природне право всіх народів, насамперед українського, на власну державу, що було особливо значущим у період політичного формування націй у Європі. Автор категорично засуджує найменші прояви панування одного народу над іншим, прагне згоди, порозуміння і шанування прав і вольностей для всіх. Він протиставляє дві протилежні політичні системи, які трактує в художньому вимірі: азіатська (Московське царство на чолі з царем), тиранічна, колонізаторська стосовно інших народів та європейська (втілена в політиці гетьманів Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Полуботка). Образ Полуботка – символ справжнього європейського керманіча, який керується інтересами народу і козацтва. Йому належать у творі слова, що “праота і лагідність, суд і милість суть єдине добро всіх Монархів світу сього, і закони, що кермують усім взагалі людством і охороняють його від усякого лиха, є точне зеркало Царям і Володарям на їхнє становище і поведінку, і вони перші наглядачі та охоронці їм бути повинні” (Історія Русів, 1991: 102). Образ українського гетьмана Полуботка символізує суто європейський тип лідера, який усвідомлює ідеї гуманності, демократії, природного права народу на самовизначення. Гетьманові притаманні риси досконалого політичного діяча. Звісно, цей образ ідеалізований, відповідаючи тогочасним європейським демократичним уявленням про лідера.

Отже, в “Історії Русів” репрезентовано авторське художнє бачення національної української ідеї, поєднаної з правом народу відроджувати і розвивати свою державу. Ця ідея реалізується шляхом індивідуалізації образів історичних діячів, коли кожен із них окремо і всі загалом виступають її носіями. Автор фактично пише текст художній, надаючи йому форми політичного трактату з рисами полемічного і публіцистичного, інтегруючи в текст елементи історичної оповіді, риторичних промов, переробок народних фольклорних образів і сюжетів. Власне для письменника головним є не дотримання історичної точності, а саме репрезентація її в художньому вимірі, відповідного епосі. Яскравим виявом цього є художня індивідуалізація образів. Автор інтегрує свій текст в європейський контекст. Промовистим фрагментом твору є поетичне оповідання про гетьмана Павла Полуботка. Подібне є в написаному французькою мовою “Літописі Малоросії” Ж.-Б. Шерера (1788), що могло вплинути на текст в “Історії Русів”. Цілков зрозумілим є факт не називання

автором свого імені, зважаючи на політичні мотиви і страх переслідувань за вільнодумство). Водночас бачимо тут і літературне пояснення. Адже відсутність справжнього імені автора, присутні у творі натяки на авторство Георгія Кониського, Григорія і Василя Полетик – це традиційна барокова літературна містифікація. Творові притаманний художній вимір, висловлення авторських думок і коментарів різними героями, насамперед історичними діячами. Носіями програмних тез у творі є гетьман Богдан Хмельницький, Іван Богун, Павло Полуботок, Іван Мазепа, шведський король Карл XII та ін. Подані у творі їхні промови і слова не є справжніми, а видумані автором, притаманні його світогляду. Проте вони виступають потужним засобом індивідуалізації образів. Літописець є прихильником ідеї про перспективи майбутнього України разом із Литвою, Польщею на рівних і вільних умовах. У творі використано народні перекази і легенди, подано коментарі до вагомих історичних фактів і подій у проекції на тогочасну добу. Як і кожен художній твір, “Історія Русів” сповнена поетичності, що зумовлюється авторським виходом за історичну правдивість, переважанням художності, белетризації оповіді. Бачимо це і в описах батальних сцен і битв, перемог і поразок. Художні образи твору є типовими й оригінальними водночас, маючи історичну основу і суто авторські бачення. Центральний у літописі – образ мужа-воїна, втілений різними історичними постатями. В оповідання про героїв вплетено фрагменти народних пісень і віршів. Палітра літописних історичних оповідань “Історії Русів” художньо тлумачить епічну картину національної української історії. Літописні оповіді художньо багатозначні, образно багатогранні, сповнені міфологічних, фольклорних, поетично-літературних властивостей. Синкретизм твору, в основі якого лежать історичні відомості та їх авторське художнє осмислення, публіцистичні засоби, оповідна історична проза, народно-пісенна традиція репрезентують текст як новаторський для тогочасної літератури. Виявом авторського підходу є також індивідуалізація образів, коли кожен постає як яскрава особистість, із власними, тільки їй притаманними рисами.

Висновки. Історіографічний твір “Історія Русів” продовжує і розвиває традиції козацького літописання, модернізує його в нових умовах. У тесті домінує художній вимір, в контексті якого образи втілюють ідею вільної України. У художньому ключі наголошено на відмінностях українського і російського народів, їхнього походження і традицій, що підтверджують історичні образи

князів і гетьманів. Оповідь починається від часів Ноевого сина Яфета (родоначальник слов'янських народів), метою чого є утвердити державну єдність, природне право народу на свою ідентичність і самобутність. Твір містить яскраві художні образи князів Ярослава Мудрого і Володимира Мономаха, що бачаться спадкоємцями і продовжувачами справи Володимира Великого. Автор міркує над трагічними причинами державного розпаду Києворуської держави. Вагоме значення у творі має осмислення й утвердження європейської ідеї про природне право кожного народу, насамперед українського, задля якого твір і було написано, мати свою державу. Автор трактує у художньому вимірі ідеї права, гуманізму, свобод, гідності особистості та нації. Він є категоричним противником деспотизму і порушення природних прав, закликає протистояти колонізаторській політиці Московщини. Автор свідомий загрози, яку вона несе його Вітчизні, адже порушує природне право українського народу на національну державність. Критикує автор колонізаторську політику Петра I щодо України як таку, що суперечить правам народу на волю. Натомість літописець є прихильником союзу з Литвою, наводячи за приклад історичний досвід Литовсько-Руської держави. Також він захищає православ'я як давню віру предків і негативно пише про Берестейську унію 1596 р., бо вона порушила природні права народу на вільний вибір релігійної конфесії.

Головним образом «Історії Русів» є гетьман Богдан Хмельницький, якого автор подає як ідеального історичного діяча, що має авторитет серед народу і козацтва. Він гіперболізує постать, що постає втіленням особистості героїчної та розумної, носієм ідеї єдності українського народу в захисті давніх прав і вольностей. Адже саме цій справі присвятив своє життя Хмельницький. Власне всі історичні постаті твору подано у художньому ключі, з переважанням авторської думки, а не історичної реальності. Найбільшою мірою, на нашу думку, думки автора передає гетьман Павло Полуботок. А його промова перед Петром I – це своєрідний політичний маніфест засудження колонізаторської політики царя в Україні. Це піднесення демократичних гуманістичних ідей, покликаних утвердити незалежну Русь-Україну.

Образ українського гетьмана Павла Полуботка символізує ідеальний тип європейського лідера, який озвучує ідеї гуманізму, демократії, природних прав і вольностей народу на самовизначення і самореалізацію. «Історія Русів» художньо трактує національну ідею, право української нації на свою ідентичність і державність. Автор використовує для цього різні засоби, зокрема риси політичного трактату, полемічні, публіцистичні, історичної оповіді, риторичної промови, обробки народних сюжетів.

Приховуючи власне ім'я, автор не тільки уникає політичних переслідувань за вільнодумство, а й творить літературну барокову містифікацію і творчу гру, натякаючи на причетність до твору Георгія Кониського, Григорія і Василя Полегик. У тексті домінує художній вимір, який виявляється в озвученні авторських ідей різними історичними персонажами, зокрема Б. Хмельницьким, І. Богунем, П. Полуботком, І. Мазепою та ін. Тут вагому роль відіграє засіб індивідуалізації персонажів, кожен із яких володіє власними рисами характеру і має свій світогляд. Промови історичних діячів видумані автором як письменником і віддзеркалюють його думки, переживання, почуття, емоції, надії, сподівання. Автор є прихильником майбутнього України в колі європейських народів як рівного серед рівних і вільного серед вільних. Він використовує народні перекази і легенди, досить вільно коментує і пояснює історичні факти і події, намагаючись проектувати їх на сучасність. В «Історію Русів» талановито інтегровано поетичний аспект, який дозволяє вийти за межі історичної достовірності й підсилити белетристичний характер оповіді. В основі типових і водночас оригінальних художніх типів лежить історичний первень, але тлумачаться вони згідно з авторськими поглядами, за допомогою засобу індивідуалізації образів. «Історія Русів» репрезентує художню епічну картину національної історії, що характеризується художньою багатозначністю, багатогранною образністю, елементами міфологічними, фольклорними, поетично-літературними. Це текст цілком новаторський, який вперше в історії українського письменства озвучив у художньому вимірі ідею незалежної української держави посередництвом конкретних індивідуалізованих образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Драгоманов М. П. Література російська, великоруська, українська і галицька. Літературно-публіцистичні праці. У 2 т. Т. 1. Київ : Наукова думка, 1970. С. 80–220.
2. Історія Русів / пер. з рос. Івана Драча. Київ : Радянський письменник, 1991. 318 с.
3. Мишанич Я. О. «Історія русів» : історіографія, проблематика, поетика. Київ : Обереги, 1999. 240 с.

4. Сліпушко О. М. Від митрополита Іларіона до Григорія Сковороди. Науково-популярна історія давньої української літератури XI–XVIII століть: монографія. Київ : Видавничий дім “АртЕк”, 2025. 572 с.
5. Ушкалов Л. В. Література і філософія: доба українського Бароко. Харків : Майдан, 2014. 416 с.
6. Чижевський Д. І. Українське літературне бароко. Вибрані праці з давньої літератури. Київ : Обереги, 2003. 576 с.
7. Шевчук В. О. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення. Київ : Абрис, 1995. 392 с.

REFERENCES

1. Drahomanov, M. (1970). Literatura rosiiska, velykoruska, ukrainska i halytska. Literaturno-publitsystychni pratsi. [Russian, Great Russian, Ukrainian, and Galician Literature: Literary and Publicistic Works.] U 2 t. T. 1. Kyiv: Naukova dumka. T. 1. S. 80–220. [in Ukrainian].
2. Istoriiia Rusiv (1991). [History of Rus People] per. z ros. Ivana Dracha. Kyiv: Radianskyi pysmennyk, 318 s. [in Ukrainian].
3. Myshanych, Ya. (1999) “Istoriiia rusiv” : istoriohrafii, problematyka, poetyka. [“History of the Rus”: historiography, problematics, poetics]. Kyiv: Oberehy, 240 s. [in Ukrainian].
4. Slipushko, O. (2025). Vid mytropolyta Ilariona do Hryhoriia Skovorody. Naukovo-populiarna istoriia davnoi ukrainskoi literatury KhI–KhVIII stolit: monohrafiia. [From Metropolitan Hilarion to Hryhorii Skovoroda: A Popular-Science History of Early Ukrainian Literature of the 11th–18th Centuries: monograph]. Kyiv : Vydavnychyj dim ArtEk, 572 s. [in Ukrainian].
5. Ushkalov, L. (2014). Literatura i filosofii: doba ukrainskoho Baroko. [Literature and Philosophy: The Era of the Ukrainian Baroque]. Kharkiv: Mайдan. 416 s. [in Ukrainian].
6. Chyzhevskij, D. (2003). Ukrainske literaturne baroko. Vybrani pratsi z davnoi literatury. [The Ukrainian Literary Baroque: Selected Studies on Early Literature]. Kyiv : Oberehy. 576 s. [in Ukrainian].
7. Shevchuk, V. (1995). Kozatska derzhava. Etiudy do istorii ukrainskoho derzhavotvorennia. [The Cossack State: Studies in the History of Ukrainian State Formation]. Kyiv : Abrys. 392 s. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 02.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

